

Tartu puitarhitektuur on eeskätt klassitsistlik.

Septembrist 2009 kuni maini 2011 Tallinna Tehnikaülikooli ehitusteaduskonnas läbi viidud uuringus „Eesti eluasemefondi puitkorterelamute ehitustehniline seisukord ning prognoositav eluiga” kinnitatakse, et kuigi ka Tartus ulatuvad vanimad puitelamud vanalinna territooriumil juurtega barokkperioodi, on Tartu siiski tuntud eeskätt **klassitsistliku** pärandi ja rohke **aguliarhitektuuri** poolest.

Puitelamuid leiab küll pea kõigist Tartu piirkondadest, kuid täiesti esindusliku ülevaate saab neist juba ka üksnes Toometaguse, Supilinna ja Karlova hooneid vaadeldes.

Toometagusel elasid haritlased

Toometagusena on tuntud ala Toomemäe ja raudtee vahel. Piirkonna teadlik hoonestamine algas **pärast ülikooli taasavamist** 1802. aastal, kui vahepeal jäätmaaks muutunud Toomemäele püstitati esimesed õppehooned ja **rajati park**. Kuni raudtee avamiseni 1876. aastal ehitati hooneid siiski küllalt stiihiliselt ja hõredalt.

1885. aastal kinnitatud linnaplaani kohaselt nähti Toomemäe ja vaksali vahelist ala aktiivse arengupiirkonnana. Jaamahoone juurde rajati lai diagonaalne puiestee Kuperjanovi tänava jätkuna. Nähti ette hoonestada Veski ja Vallikraavi tänavate piirkond.

Ala kujunes eriti just oma linnapoolsemas osas n-ö **harituma rahva elupaigaks**. See tähendas ka suhteliselt siivsat hoonestust, viisakat ehituskvaliteeti ja tibakest arhitektuuri. Tartu lõi ka seal kindlasti eelmise sajandivahetuse **puitarhitektuuri paremiku**.

Selgelt eristub teistest ansambel Kastani tänav 23–29. Hilisjuugendlik

hoone koos ohtra historitsistliku dekoori, neorenessanslike teemantlõikes nurgakvaadritega meenutab oma mõõdutundetuses Peterburi kaupmeeste suvevillasid Narva-Jõesuus. Ansambel, mis valmides ei andnud sugugi tunnistust heast maitsest, on täna unikaalne arhitektuurne objekt just oma eripärase dekoori ja ebahariliku hoovihoonestuse tõttu.

Arhitektuuriajaloos silmapaistvaid hooneid leidub teisigi. Nende hulka kuulub nt klassitsistlik Karl Ernst von Baeri elamuna tuntud hoone Veski tänaval Kassitoome nölval, mille poolkorrusena vormistatud madalate akendega teine korrus (nn trempel-, ka nivendisein) on meie arhitektuuripildis haruldane (Põhjamaades seevastu aga väga levinud).

Supilinn on sümpaatselt nihkes

Kaua aega lõppes Tartu linn praeguse Botaanikaaija kandis, sealt edasi laiusid **märg Emajõe luht ja ligipääsmatu soo**. Kui Emajõe veeseis alanes ja igakevadised üleujutused lakkasid, võeti piirkond **juurviljaaedade** tarvis kasutusele. Maa oli madal ja odav, muld aga viljakas ja köögiviljade kasvatuseks sobilik.

19. sajandil hakati siia vähehaaval ka madalaid puitelamuid ehitama, tekkisid esimesed tänavad. Kuni Teise maailmasõjani pidevalt tihenenud hoonestus koondus eelkõige tänavate äärde, kvartalite sees säilisid **suured aiamaad**. Nõukogude ajal muutus hoonestus põlengute läbi hõredamaks.

Supilinn on vastavuses inimeste ettekujutusega **vaesest agulist**, seda hõngu on seal veel tänagi. Lisaks leidub arvukalt huvitavaid kihistusi: boheemlaslik tudengielu, kunstnikud ja muusikud, kes põlgavad väikekodanlikke raame, **vaba vaim**, mis loob ja lehvitab.

Supilinna puitelamud on niisama mitmekesised kui inimesed nende sees või hoiakud linnaosa suhtes väljaspool seda. Piirkonnast leiab mõned kõige väiksemad ja tagasihoidlikumad, n-ö kolmandasse linnaossa mõeldud tüüpfassaadide näiteid, samuti tagasihoidlikke kööktubadega elamuid, mille arhailised sisedetailid, viltused trepid ja **olematu elamismugavus** 21. sajandil tõsiselt jahmatust tekitavad.

Supilinnas on ka historitsistliku dekooriga üürielamuid ning Šveitsi stiilis nikerdustega verandadega väikeelamuid. Jõe ääres paikneval Emajõe tänaval üllatavad vaatajat **esinduslikud suurte korteritega elumajad**, mis olid mõeldud pisut jõukamale rahvale. Emajõe-äärne soine pinnas on tekitanud

hoonetele huvitavaid deformatsioone - nii viltuseid, lainetavate katustega või silmini maasse vajunud maju mujal naljalt ei kohta.

Supilinn on ainulaadne keskkond, natuke hull ja nihkes, aga äärmiselt sümpaatsel moel.

Karlova jäi linna piirialale

Karlova linnaosa oli 1916. aastani väljaspool Tartu linna piire. Ajaloolistele Karlova mõisa maadele kerkis terve linnaosa tänu mõisaomanike huvile müüa maad ehituskruntideks.

Need tehingud võimaldasid saada maast sootuks suuremat tulu kui traditsioonilise põllumajandusega, samas olid hinnad oluliselt odavamad kui naabruses, linna territooriumil. Ka ei soositud linnas eestlaste kinnisvara omandamist, sest teatavasti moodustus valijaskond just omanikest. Seetõttu kasvas Karlova hoonestus 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses plahvatusliku kiirusega, **omanikeks olid peamiselt eestlased.**

Kuna alad jäid linna piiridest välja, ei kehtinud siin linna ehituseeskirjad. Paraku tähendas see sageli **mööndusi ehituskvaliteedis** ning põhjustas odavatest ja ebakvaliteetsetest ehitusmaterjalidest **vaesemale rahvale** mõeldud üürielamute rajamist. Just see asjaolu andis jõukamatele linnakodanikele ülbuse kutsuda Karlova elurajooni **Pilpakülaks**. Otsekui vastulöögiks pandi asumid tänavatele eriliselt helged ja tulevikku suunatud nimed (Õnne, Lootuse, Vabaduse, Päeva jne).

Lihtsate väikekorteritega elamute kõrval on ka õige **esinduslikke ja ruumikate korteritega hooneid**. Eraldi tähelepanu väärib Karlova puitelamute dekoor. On lahendusi - ka lihtsatel tööliselamutel -, millele analooge ei leia tervest Eestist. Tihti hõlmavad need tervet elufilosoofiat, abiruumide olemasolu ja paigutust ning aia- ja hoovikasutust.

Karlovas on säilinud küllalt huvitavaid kõrvalhooneid. Ühelt poolt lähtuvad need selgelt **taluarhitektuurist**, kuna konstruktsioon ja kujundus viitavad üheselt omaniku talupoeglikele juurtele ning harjumusele teha nii nagu alati, sõltumata keskkonna muutumisest. Teisalt aga on siin Tartule omased **kahekorruselised kuurid**.

Karlova kulges läbi Nõukogude perioodi suhteliselt valutult. Kui mõned kohatult kogukad korterelamud

Puitarhitektuuri võlu. Tartu

Kirjutanud Anneli Sihvart
Reede, 02.Sept.2011 23:02

Tähe tänava ääres ja valutult konteksti sulanduvad eramud välja arvata, on siinne tänavamiljöo üsna puutumatu. Hinnata tuleb ka arhailisi **munakivisillutisega tänavaid.**